

uenighed. »Husk«, skrev Vedel til Krieger; »jeg taler ikke til Monrad om Sligt, ligesaa lidt som jeg fortæller ham, hvad jeg i disse Breve meddeler Dem og Quaade, om hvad aldeles konfidentielt jeg erfarer (af Kongen)«!!

Med det alt sammen hører det med til Vedels psyke, at situationen langtfra nedsløg hans humør. Selv erklærede han, at han ingenlunde var modfalden; fru Heiberg påstår, at han ligefrem var munter.

Selvfølgelig må det skrives på Vedels kreditside, at han aldrig delte sine nationalliberale meningsfællers illusioner om skandinaviske allianceplaner, endsige deres fantastiske drømme om et nordisk fællesmonarki. Ligeledes nærrede han altid en sundere skepsis end de overfor stormagternes gode vilje til at bistå Danmark.

Næsten forbløffende virker til gengæld hans illusioner om Danmarks militære styrke. For Bismarcks dynamiske kraft og tvetungede spil havde han heller ingen forståelse.

Intet under, at Wienerfreden gav ham et slag, som han aldrig forvandt. Erik Henriksen har fortalt, at han på sine gamle dage nødig indlod sig på samtaler om 1864: Hvad han havde oplevet »havde aabenbart været for meget til, at han vovede at tale derom«. Forfatteren Niels Møller, som kendte ham bedre end de fleste, anvender udtrykket, at »der var tit ved ham som Klangen af en Violin, der har været søndret«.

Det bliver Viggo Sjøqvists opgave i det kommende bind af Vedels biografi at skildre virkningerne af hans bevægede læreår.

Axel Linvald.

Erik Rasmussen: Statslånskrisen 1919. Udgivet af Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur. (Universitetsforlaget i Århus, 1957). 125 s.

Den 4. marts 1919 udtalte kong Christian X efter en månedlang politisk

krise, »at jeg ikke udnævner et ministerium, der ikke er i overensstemmelse med folketingets flertal«. Udtalelsen blev dengang som nu opfattet som en principiel tilslutning til den folketingsparlamentarisme, der var blevet knæsat i 1901, men de kommentatorer, der overhovedet har søgt at gøre sig klart, hvilke politiske realiteter der ligger i »det folketingsparlamentariske princip«, har i hvert fald ikke været enige herom.

Udtalelsen, der, med Berlingske Tidendes ord, fastslog folketingsparlamentarismen ved kongelig resolution, var foranlediget af den regeringskrise, som dr. Erik Rasmussen har behandlet indgående i sin bog om »Statslånskrisen 1919«. Med anvendelse af alt tilgængeligt og adskilligt hidtil utilgængeligt materiale har dr. Rasmussen på en levende og overskuelig måde redegjort for de politiske begivenheder i månederne februar-april 1919. Den radikale regering, hvis leder var C. Th. Zahle, og hvis mest aktive medlemmer var indenrigsminister Ove Rode og finansminister Edvard Brandes, havde med socialdemokratisk støtte siddet ved magten under hele krigen og stod nu overfor at skulle løse efterkrigstidens problemer. Blandt disse var det sønderjyske spørgsmål det vigtigste, men dyrtiden skabte tillige alvorlige økonomiske vanskeligheder, og erhvervslivet begyndte at slå sig i det tøj, hvormed det var bundet i kraft af de talrige regulerende foranstaltninger, som var udstedt med hjemmel i bemyndigelsesloven af 7. august 1914, der i langt højere grad end den anden verdenskrigs vareforsyningslove gav regeringen carte blanche til at gennemføre restriktioner.

Oppositionen bestod af partiet Venstre, hvis førstemand var J. C. Christensen, og det nyligt stiftede konservative folkeparti. De to oppositionspartier havde flertal i landstinget, og det var denne position, der dannede

udgangspunktet for de politiske aktioner. Helt klart er det ikke, hvorfor oppositionen gik i aktion. Dr. Rasmussen erkender, at oppositionen havde »en reel interesse« (hvad er det i øvrigt?) i augustlovens begrænsning, men at den på den anden side var taktisk interesseret i at svække regeringen. Om J. C. Christensen direkte sigtede på at danne regering er derimod tvivlsomt.

Krisen begyndte, da Venstre og Det konservative Folkeparti enedes om at gøre tilslutningen til et statslån, hvis saglige nødvendighed man i øvrigt ikke bestred, afhængig af et tilsagn fra regeringen om omgående afvikling af krigstidens restriktioner. Denne holdning førte efter en række komplicerede forhandlinger til regeringens afskedsbegæring den 1. marts. Kongen tog imidlertid forbehold overfor begæringen og erklærede, at han ville forhandle om situationen med lederne af rigsdagens partier.

Regeringspartierne indtog under disse forhandlinger den holdning, at landstinget burde give efter for folketingets flertal, hvorefter regeringen Zahle kunne fortsætte, men understregede, at hvis dette ikke var muligt, måtte oppositionen tage konsekvensen af sin politik og danne regering. Oppositionspartierne anbefalede derimod et forretningsministerium med begrænsede opgaver. Overfor de politiske udtalelser efterlyste kongen forgæves muligheden for et samlingsministerium. På denne baggrund fremsatte kong Christian den forannævnte erklæring af 4. marts.

Hvad kongen og hans rådgivere egentlig har ment med denne erklæring, er ikke let at finde ind til. Det »folketingsparlamentariske princip«, som var knæsat i 1901, gik jo kun ud på, at regeringen skulle være i overensstemmelse med folketingets flertal, men situationen i marts 1919 indebar adskillige andre problemer. Krisens umiddelbare årsag var en kon-

flikt mellem folketingets og landstingets flertal. Efter regeringens opfattelse burde landstinget bøje sig uden videre, men J. C. Christensen mente, at der burde udskrives folketingsvalg (landstinget var jo uopløseligt), hvorefter landstinget ville bøje sig for det flertal, der kunne dannes efter valget. Som bekendt blev denne løsning af konflikter mellem de to ting den endelige; formuleret og gennemført af J. Christmas Møller i trediveerne, og praktiseret indtil der i 1936 blev skabt det samme politiske flertal i de to ting, og problemet derefter var bortfaldet.

Det næste spørgsmål om det »folketingsparlamentariske princip« anvendelse i den foreliggende situation var kongens mulighed for at udnævne et ikke-parlamentarisk forretningsministerium med den hovedopgave at udskrive valg. Efter alt at dømmes var det netop denne mulighed, kongen vendte sig imod med sin udtalelse af 4. marts 1919, men som bekendt blev han under påskekrisen i 1920 tvunget til at ty til denne udvej, fordi Zahle nægtede at fungere efter sin afskedigelse, indtil en ny parlamentarisk regering var udnævnt. I denne forbindelse kommer kongens, d. v. s. regeringens, ret til at opløse folketinget og udskrive valg frem i rampelyset. Det synes som om ingen af partierne har ment, at det ligefrem stred imod grundloven eller forfatningssædvane, hvis kongen gjorde brug af et forretningsministerium til at få udskrevet et folketingsvalg, som den hidtidige regering ikke ville udskrive, men regeringspartierne var dog af politiske grunde modstandere heraf.

Statslånskrisen i 1919 blev løst ved et forlig mellem regering og opposition, hvorefter der samtidig med, at statslånet godkendtes, vedtoges en lov om afvikling af krigstidens restriktioner, men det skulle ikke vare længe før dansk folkestyre igen kom ud i en krise, nemlig i 1920, og den samme konge, som i 1919 blev hyldet for sin

uforbeholdne anerkendelse af parlamentarismen, blev i 1920 anklaget for statskup og grundlovsbrud.

Politisk set er det en fiktion at skelne mellem et princip og dets konkrete tillem্পning, siger dr. Erik Rasmussen i slutningen af sin bog, men alligevel benytter han sig af denne fiktion ved at anvende begrebet »det folketingsparlamentariske princip«, uden at se det som en hovedopgave i hvert enkelt tilfælde at finde frem til de politiske og sociale interesser, der danner baggrund for politikernes anvendelse af dette udtryk. Ved den genfødelse af dansk statskundskab, som dr. Rasmussens arbejde er med til at bebude, gælder det i høj grad om at undgå, at de formelle normer fra juraen blot erstattes af fiktive politiske begreber i statskundskaben. De politiske begreber er naturligvis i sig selv genstand for statskundskabens undersøgelser, men de kan ikke anvendes til at analysere og forklare politiske begivenheder, i hvert fald ikke før deres betydning er klarlagt med begribelige sproglige udtryk, og som regel forhindrer de politiske begrebers mangetydighed, at de overhovedet anvendes i en videnskabelig fremstilling.

Parlamentarismen er som allerede antydnet et af de mest mangetydige begreber, vort politiske liv overhovedet har. Da begrebet første gang dukkede op, indeholdt det alene et krav om, at regeringen skal være i overensstemmelse med folkerepræsentationen i den forstand, at en regering er pligtig at trække sig tilbage, hvis et flertal i folkerepræsentationen ønsker det. Det er denne snævre forståelse af parlamentarismen, der blev grundlovsfæstet herhjemme i 1953, idet grundlovens par. 15 bestemmer, at ingen minister kan forblive i sit embede, efter at folketetinget har udtalt sin mistillid til ham, samt at statsministeren skal begære hele ministeriets afsked, dersom han rammes af et mistillidsvotum.

Hertil må dog føjes, at den nye grundlov også berører et enkelt af de øvrige problemer, der har været fremme under forfatningskriser, nemlig opløsningsretten. Herom siges, at et ministerium, der er »væltet«, dog kan blive siddende, når det udskriver nyvalg, men underforstået kun indtil valget er gennemført. Endvidere gøres der den begrænsning i opløsningsretten, at et nyudnævnt ministerium er afskåret fra at udskrive nyvalg, forinden statsministeren »har fremstillet sig« for folketetinget (»dyrskuereglen«). Bortset herfra har regeringen uindskrænket adgang til at opløse folketetinget.

Det bør især bemærkes, at den nye grundlov ikke indeholder nogen bestemmelse vedrørende kongens adgang til at udnævne eller afskedige et ministerium. Imidlertid er det indlysende, at den politiske udvikling her i landet nu er resulteret deri, at der ikke kan anerkendes nogen personlig kongemagt overhovedet, ja det vil formentlig endog blive anset for stridende med vor styreforms principper, at kongen så meget som søger at gøre sin indflydelse gældende på nogen afgørelse. Der er imidlertid en situation, for hvilken der ikke har udviklet sig faste regler i overensstemmelse med den nævnte udelukkelse af kongelig indflydelse, nemlig kongens udnævnelse af ministre efter et folketingsvalg, som ikke har givet noget enkelt parti flertallet, og hvorefter der ikke findes nogen fast koalition af partier, der har flertallet tilsammen, og som vil danne regering sammen. Med andre ord den situation, vi har befundet os i efter alle folketingsvalg, der er blevet afholdt efter krigens afslutning, og som var særlig kritisk efter det sidste valg, hvis endelige resultat blev den nuværende trekantstyrening.

Efter traditionel juridisk fortolkning måtte den nye grundlovs stærkt begrænsede formulering af det parlamentariske princip nærmest føre til,

at kongen på andre områder end dem, der er grundlovsreguleret, nu var frit stillet. Ideologiske betragtninger ud fra et demokratisk synspunkt kan næppe heller føre til at binde kongen ved valget af ministre, eftersom grundloven nu indeholder den fornødne sikkerhedsventil: folketingsret kan altid blive af med et uønsket ministerium.

Faktisk var der under den sidste regeringskrise situationer, hvor offentligheden havde det indtryk, at fhv. statsminister Erik Eriksen var beredt til at prøve lykken med en borgerlig regering, skønt et flertal af folketingsmedlemmer på forhånd havde frarådet en sådan regeringsdannelse. Efter et negativt svar fra lederen af folketingspartiets største parti, ville der næppe have været noget i vejen for, at kongen havde overdraget Erik Eriksen at danne regering, og så ladet ham om at klare sig igennem den parlamentariske skærsild. Det må jo erindres, at der ikke er tale om nogen eensidig kongelig politik i en sådan situation. Der må foruden villighed fra kongemagtens side også findes en politiker, der vil benytte sig heraf. Måske ville dansk politik få større muligheder for at tilpasse sig til tidens mindretalsparlamentarisme, hvis samspillet mellem kongemagt og politikere blev frigjort i højere grad end tidligere under forhandlinger om regeringsdannelse efter et folketingsvalg. Hverken statsretligt eller ideologisk kan der være noget i vejen herfor.

Disse bemærkninger har haft til formål at pege på det forhold, at begrebet parlamentarisme anvendes om mange forskelligartede fænomener. Det er næppe for meget sagt, at begrebet i dag i vidt omfang anvendes om det totale sæt af juridiske og politiske normer, der regulerer forholdet mellem regering og opposition. Af dette sæt normer udleder f. eks. økonomiminister Bertel Dahlgaard sit krav om »det samarbejdende folkestyre«, for hvilket ministeren bl. a. har rede-

gjort i en artikel i »Information« den 14. januar 1958. Det vil høre til en moderne dansk statskundskabs vigtigste opgaver at analysere dette og lignende begreber.

Man gør dr. Erik Rasmussen uret, hvis man bedømmer hans evne til at udforme en videnskab om politikken på grundlag af den lille bog om statslånskrisen, idet denne bog udtrykkeligt angives at være et forarbejde til et større værk om parlamentarismen. Bogens skildring af de politiske begivenheder viser Erik Rasmussen som en dygtig historiker, der evner at finde frem til alle relevante kilder og at samle disse til et forståeligt helhedsbillede. Statskundskaben er imidlertid ikke politisk historie. Statskundskaben føres kun ind i den historiske videnskabs område ved de politiske institutioners og de politiske ideers historie. Hvis Erik Rasmussen formår at udnytte de erfaringer, der er indhøstet ved den moderne begrebsanalyse, er der grund til at vente sig meget af hans fremtidige indsats inden for den historiske del af statskundskaben.

Poul Meyer.

Thv. Krohn-Hansen og Robert Kloster: Bergens gullsmedekunst i laugstiden. 1-2. (Gullsmedelauget i Bergen og Vestlandske Kunstindustrimuseum, 1957). 385 s. + 256 plancher.

En faglig monografi, som udfylder den ramme, titlen har lagt. Efter læsningen af denne bog, suppleret med selvsyn af hvert billede i planchebindet, har man virkelig rede på fagets historie i netop denne by, tilmed uden anstrengelse, hvis man da er interesseret. Er man ikke ligefrem argentoman, kan man gerne lade billedstoffet tale for sig selv. Bare som billedbog i fagets stilhistorie er værket stramt og sikkert.

Nu er Bergen heller ikke en hvilken-somhelst by, i fire-fem århundreder var den dobbeltmonarkiets næstvigtigste købstad, dets åbne port mod